

7. Ильин И. А. Основная задача грядущей России II. Наши задачи // Собр. соч.: В 10 т. — М., 1993. — Т. 2, кн. 1. — С. 273.
8. Там само. — С. 275.
9. Полторацкий Н. П. Иван Александрович Ильин: Жизнь, труды, мировоззрение // Собр. соч.: Кто мы? О революции. О религиозном кризисе наших дней. — М., 2001. — С. 462–464.
10. Ильин И. А. О сопротивлении злу силой // Собр. соч.: В 10 т. — М., 1996. — Т. 5. — С. 284.
11. Шпак В. Ю., Макеев В. В., Паршина А. А. Анализ аксиом политики, власти и правосознания (на основе работ И. А. Ильина) // Философия права. — 2000. — № 2. — С. 29.
12. Ильин И. А. Идея раба I. Наши задачи // Собр. соч.: В 10 т. — М., 1993. — Т. 2, кн. 1. — С. 352–355.
13. Ильин И. А. Идея раба II. Наши задачи // Там само. — С. 357–358.
14. Там само. — С. 358–359.
15. Павліченко П. П. Політологія: Курс лекцій. — Кременчук, 1998. — С. 113.
16. Лисица Ю. Философия Ивана Ильина и проблема правосознания граждан в России // Наши задачи Ивана Ильина и... наши задачи: Материалы конференции. — М., 1995. — С. 42.

УДК 321.01

А. І. Кормич
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії держави і права ОНЮА

ВЗАЄМОЗАЛЕЖНІСТЬ ФУНКЦІЙ ЯК ЕЛЕМЕНТ МОДЕЛІ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ

Конституційне визначення України як правової, соціальної, демократичної держави потребує формування теоретичної моделі такої сучасної держави та розробки механізму її практичної реалізації [1].

Актуальність, науково-теоретична та практична значимість вирішення цих завдань обумовили інтерес до вивчення різних аспектів теми в правовій науці, передусім у вітчизняній. Окремі питання створення правового поля і вдосконалення практики державного управління в різних сферах життєдіяльності суспільства, забезпечення прав людини на сучасному трансформаційному етапі розвитку України аналізували такі фахівці-правознавці — теоретики, конституціоналісти, адміністративісти як В. Б. Авер'янов, О. М. Бандурка, М. О. Баймуратов, І. П. Голосніченко, Є. В. Додін, Г. А. Калюжний, С. В. Ківалов, В. Д. Копейчиков, О. Л. Копиленко, М. І. Козюбра, Є. Б. Кубко, Л. Т. Кривенко, М. П. Орзіх, Ю. М. Оборотов, В. Ф. Опришко, І. М. Пахомов, В. Ф. Погорілко, П. М. Рабінович, О. В. Скрипнюк, О. Ф. Фрицький, В. В. Цветков, М. В. Цвік, В. М. Шаповал, інші науковці [2; 3; 4; 5; 6].

Важливий висновок, до якого можна прийти узагальнюючи існуючий науковий доробок, аналізуючи нормативно-правову базу чинного законодавства і досліджуючи правозастосовчу практику, полягає в усвідомленні органічної взаємозалежності таких функцій держави як політична, правова, економічна, соціальна в сучасній моделі демократії. Тобто, елемент взаємозалежності функцій виступає невід'ємною складовою моделі сучасної держави.

Це, у свою чергу, означає, що не може бути розриву у часі та темпах проведення політичної і економічної реформи. Правове регулювання реформаційного процесу має носити виключно комплексний характер, тобто вдосконалення законодавства окремих галузей треба підпорядкувати головній меті, що і забезпечить зведення на нівець протиріч у законодавстві, заповнить існуючі правові прогалини організації управлінської діяльності.

На чому ж ґрунтується ця взаємозалежність? З'ясуванню цього питання і присвячена дана стаття. Слід відразу наголосити, що розуміння взаємозалежності функцій сучасної держави спирається на концепцію багатофакторності розвитку держави і суспільства. Це означає, що жодному фактору не може бути надано переваг, бо жоден з них не має вирішального впливу на розвиток системи в цілому.

Сучасна форма демократичного правління надає людині широкий вибір форм захисту: державних, громадських, приватних. А тому змінюються і зобов'язання держави, акценти в її функціонуванні.

Головним призначенням держави в сфері політики визнається захист і гарантування прав, в сфері економіки — створення умов соціального прогресу, в правовій сфері — забезпечення пріоритету права [6]. Звідси можна вивести стрижень зближення функцій, яким виступає соціальний зміст діяльності держави.

Будь-яка сфера діяльності набуває ознак соціальної спрямованості — для людини. Це не просто пов'язує конкретні функції, а створює таку модель їх взаємодій, яка забезпечує максимальне взаємопроникнення функцій і посилює їх взаємовпливи. Тобто йдеться не про механічний зв'язок, а про виникнення нового елемента системи, в якості якого сприймається і розуміється поняття взаємозв'язку.

Що дає наповнення дефініції «взаємозалежність» новим змістом і включення як структурного компоненту до категорій «сучасна демократія», «сучасна держава»? Насамперед, це дозволяє більш повно характеризувати сутність та ознаки її української моделі.

Трансформаційні перетворення висувають на передній план нові показники оцінки ефективності функціонування держави. Застарілі підходи, орієнтовані на такі показники як валовий національний продукт, за яким оцінювались і ефективність господарювання, і темпи розвитку, і рівень соціального добробуту, поступилися новим, таким як індекс людського розвитку, що фіксує рівень доходів, тривалість життя, рівень освіти. Саме таку категорію застосовує ООН для визначення ефективності зусиль держави [2; 7; 8; 9].

Останнє обумовлює проникнення соціального чинника у всі сфери законодавства, підпорядковуючи його ідеї конституційних гарантій прав і свобод людини.

Однак не лише соціальний зміст діяльності сучасної правової, демократичної держави визначає сутність взаємозв'язку її функцій. Не менше значення для формування елемента взаємозалежності мають і загальноглобалізаційні процеси, які відбуваються у сучасному світі. Україна не може залишатись осторонь цих процесів, тож модель сучасної демократії, запроваджена в Україні,

також несе на собі відбиток впливу глобалізації на взаємозалежність функцій держави.

Глобалізація руйнує примітивні стереотипи правової культури і правової свідомості відносно взаємозалежності функцій, змушує суспільство шукати нові підходи до правотворчої і правозастосовчої діяльності щодо функціонування держави. І представницька демократія, і ринкова економіка, до певної міри контрольована державою, зазнали деяких змін під впливом глобалізаційних тенденцій. Тому, зберігаючи специфіку, функціонування держав неодмінно набуває і спільних ціннісних орієнтирів [10].

Такий спільний вибір розвинених держав світу за останні півстоліття можна охарактеризувати формулою — «держава загального добробуту», визнаючи, тим самим, нерозривний зв'язок, взаємовпливи, взаємозалежність всіх функцій держави, підпорядкованих головній ідеї — спрямованості державної діяльності на зростання добробуту всіх верств населення і формування у відповідності до цієї ідеї правового поля функціонування держави. Разом з тим, ми маємо розуміти, що існування специфічних рис уособлюють конкретні моделі демократії, що утвердились в тих чи інших державах. Основні з них — це ліберально-демократична, соціал-демократична і консервативна.

В чому ж полягає специфіка цих моделей?

У країні, яку найчастіше наводять як приклад розвиненої демократії — США, утвердилась ліберально-демократична модель. В рамках такої моделі держава через законодавство, інститути власності, механізми ринкової економіки координує індивідуальні інтереси і стимулює індивідуальну активність.

Правова база фокусується на громадянських правах. Тому і досягнення добробуту виступає не лише завданням держави, а, передусім, змістом зусиль самої особистості. Таким чином узгоджуються державні та особистісні інтереси і потреби.

Що ж до Європи, в яку Україна інтегрується в ході реформ, то їй притаманні дві інші моделі.

Соціал-демократична, яка утвердилась, наприклад, у Скандинавських країнах, в управлінні робить акцент не на державних, а на самоврядних інституціях. Тому гарантії спираються як на державну, так і на недержавну підтримку. Пріоритетними виступають соціальні права, для чого законодавчо регулюється диференціація доходів в аспекті запобігання різким розходженням їх рівня.

Друга — консервативна модель, характерна для Німеччини, чи Великої Британії. У ній соціальна диференціація і майнова нерівність вважаються явищем природним і нормальним. Тому головною функцією держави виступає перерозподіл доходів через гнучку податкову політику та компенсації щодо окремих соціальних категорій. Пріоритети надано, передусім, громадянським, потім соціальним правам. І лише останніми в цій ієрархії ідуть права політичні.

Таким чином можна констатувати, що різні моделі сучасної демократії, сучасної держави по-різному розглядають функціональне призначення держави. Однак при цьому всі вони, без виключення, пов'язують окремі функції

у цілісну систему, в якій специфіка відображена лише у визначенні пріоритетів. Тож взаємозалежність функцій передбачає суттєві взаємовпливи, визначальне взаємопроникнення функцій і тим самим перетворюється на новий, самостійний елемент складної системи, якою є процес функціонування сучасної держави.

Безумовно, що наявність такого структурного елемента дещо зближує держави, однак це не означає уніфікації системи. Навіть визначаючи сучасну державу як соціальну, демократичну, правову ми вимушені визнавати суттєві відмінності, що існують в них.

Кожна конкретна держава, дотримуючись певної схеми, окресленої моделлю демократії, все ж таки просувається до мети не однаково. Соціальна спрямованість одних означає лише запобігання гострим конфліктам і забезпечення стабільності. Диференціації доходів та соціальної стратифікації це не стосується. В других через соціальні програми вирішуються завдання подолання бідності і піднесення прожиткового мінімуму до цивілізованих розмірів. Треті регулюють доходи, включають усі верстви населення в процес прийняття суспільно важливих рішень, і в такий спосіб створюють рівні можливості та життєві умови для членів суспільства.

Це, так би мовити, демонстрація шляху від соціальної допомоги через соціальну захищеність до загального добробуту. Тобто, існують різні способи наближення до ідеалу демократичної, правової, соціальної держави. І такі завдання вирішуються в рамках різного правового поля, з використанням на практиці широкого спектру правових важелів, що визначають змістовний і формальний бік функцій держави.

Запровадження різних механізмів взаємозв'язку політичної, економічної і соціальної функцій держави дають і різний практичний результат. Наслідками використання тієї чи іншої моделі сучасної держави можна вважати, передусім, рівень бідності та рівень безробіття. За умов тісного взаємозв'язку функцій рівень безробіття в основному не перевищує 4 % (так зване природне безробіття), а от чисельність тих, хто перебуває за межею бідності, коливається значно більше — від 0,1% в рамках соціал-демократичної моделі до 12,8% — в моделі ліберально-демократичній [9].

Тож існуючий досвід теорії і практики функціонування сучасних держав дає можливість Україні перехідного періоду обрати для себе найбільш прийнятну і найбільш ефективну модель. І саме такий вибір має визначати спрямованість реформ, шляхи вдосконалення законодавства, створення дієвого правозастосовчого механізму.

Існуючі економічні, політичні, правові фактори значною мірою зумовлюють цей вибір.

Україні на сучасному етапі притаманний цілий ряд особливостей розвитку і функціонування держави, з точки зору її соціального наповнення. Теоретична модель, визначена Конституцією, на жаль, не співвідноситься, а то і суперечить організаційно-інституціональним механізмам її реалізації. У громадян фактично відсутні можливості вибору форм соціального захисту, соціальна

функція держави практично зведена до обмеженої соціально-захисної, надзвичайно висока залежність всіх напрямків діяльності від рівня економічного розвитку тощо. Така неузгодженість породжує правову невизначеність, домінування на окремих етапах розвитку держави тієї чи іншої функції. Натомість взаємозалежність функцій не стає стабілізаційним чинником системного розвитку. Це ускладнює і уповільнює процес реформ.

Україна ще не обрала більш-менш чітко визначеної моделі демократії. Ми маємо щось середнє між соціал-демократичним і ліберально-демократичним варіантом, що робить взаємозв'язок функцій держави неусталеним. Нестабільність же цього зв'язку як структурного елементу існуючої моделі держави нерідко дестабілізує систему в цілому, зменшуючи в такій спосіб рівень ефективності її функціонування.

Тож темпи і успіхи трансформаційних процесів у всіх сферах життєдіяльності суспільства залежать від усвідомлення, правового забезпечення і реалізації комплексу засобів, спрямованих на формування такої моделі держави, в якій всі функції нерозривно пов'язані та взаємообумовлені. Динамізм такого взаємозв'язку виступає стабілізуючим фактором, який урівноважує і узгоджує конфлікти та протиріччя процесу функціонування держави в сучасних умовах суспільного розвитку. Таким чином взаємозалежність функцій перетворюється на невід'ємну складову моделі сучасної держави в її просуванні по шляху до ідеалу демократичної, правової, соціальної.

Сучасний стан українського державотворення і в правотворчому і в правозастосовчому аспектах дає нам теоретичне і практичне підтвердження такої ролі взаємозалежності функцій держави. Отже логіка державотворчого процесу потребує особливої уваги до цього важливого структурного елементу як з боку правової науки так і юридичної практики.

Література

1. Конституція України: Прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.
2. Аппрос С., Табачковський В. Держава для людини та людина для держави // Куди йдемо? — К., 1993.
3. Введение в теорию государственно-правовой организации социальных систем / Под. ред. Е. Б. Кубко. — К., 1997.
4. Державне управління в Україні / За заг. ред. В. Б. Авер'янова. — К., 1999.
5. Селиванов В. М., Марченко В. О. Рипок, підприємство та їхнє правове забезпечення // Правова держава. — К., 1993. — Вип. 4.
6. Скрипнюк О. Соціальна, правова держава в Україні: Проблеми теорії і практики. — К., 2000.
7. Абалкин Л. Роль государства и борьба с экономическими догмами // Экономист. — 1998. — № 9.
8. Березина О. Право на достойный уровень жизни — одно из основных прав граждан // Юрист. — 1998. — № 11-12.
9. Welfare in civil Society: Report for the Conference of European Ministers Responsible for Social Affairs — United Nations European Region. — Bratislava, 1993. European center Vienner — 1993.
10. Дікоп В., Халс М., Стабс П. Глобальна соціальна політика. — К., 1999.
11. Мовсесян А. О стратегии государственного регулирования экономики // Экономист. — 1998. — № 10.